

Homoki Andrea: Recenzió

a Szociálpedagógia folyóirat (16/2020.)

Iskolai szociális munka – óvodai, iskolai szociális segítség

című tematikus számáról

A Szociálpedagógia folyóirat legújabb tematikus számában a szerkesztők (Bányai Emőke és Budai István) „*Útravaló*” gondolataikkal hívják az olvasót az iskolai gyermekvédelem, iskolai szociális munka, szociálpedagógia és óvodai, iskolai szociális segítség tárgykerében született írások tanulmányozására. A kötet aktualitását a jogszabályi változást követően 2018 őszétől bevezetett gyermekjóléti szolgáltatás, az óvodai, iskolai szociális segítség adja, azonban az elmúlt évtizedek tudományos és szakmai, gyakorlati eredményeinek átfogó ismertetésével a szerkesztők rámutatnak arra is, hogy hazánkban ennek a segítő szolgáltatásnak több évtizedre visszanyúló tudományosan megalapozott háttere van, melyre sikeresen építhetnek a köznevelési intézményekben napjainkban szociális és gyermekvédelmi feladatokat ellátó régi/új elnevezésű szakemberek, az iskolai szociális munkások/óvodai, iskolai szociális segítők.

Budai István „Az iskolai szociális munka (segítés) egyetemes paraméterei” című felsejező tanulmányában a nemzetközi gyakorlatban releváns iskolai szociális munka alapértékeit, kereteit mutatja be, melyek fontos kiindulópontul szolgálhatnak az óvodákban, iskolákban és a kollégiumokban és környezetükben is. A módszerek és az iskolai gyermekvédelmi modellek megismertetésével a szakemberek számára lehetőségek nyílnak az innovatív, az intézmények helyi sajátosságaihoz szervesen igazodó egyéni, csoportos és közösségi szociális munka eszközrendszerének kialakításánál, alkalmazásakor, a professzionális segítség, ahogyan a szerző fogalmaz „*hozzájárulhat a gyerekek, tinédzserek, fiatalok, tanulók mindennapi óvodai, iskolai, kollégiumi közösségi, otthoni vagy lakóhelyi, szünidőjei életének jobbításához.*” (Budai 2020:8) A gyerekeken túl az intézmények további érintettjei, szereplői (pedagógusok, családok) preventív programok eredményeképpen tapasztalhatják meg a szociális problémák csökkentésének, a súlyos krízisek, traumák, konfliktushelyzetek elkerülésének stratégiáit. A tanulmány sikeresen foglalja össze és vonultatja fel mindazokat a nehézségeket és dilemmákat, kiinduló helyzeteket (elfogadás-befogadás-konstruktív együttműködési keretek), melyekkel a mai magyar köznevelési intézményekben is számolnia kell a fent említett intézményi keretek között a segítőnek, legyen szó prevencióról vagy korrekcióról. Az írás nemzetközi történeti áttekintő része jól láttatja azt a folyamatot, ahogyan a világ 50 országában az elmúlt 100 évben meghonosodott az iskolai szociális munka és kialakultak a komplex viszonyrendszerre, az iskolai élet, helyi közösségek jellemzőire építő rendszerelméleti modellek (Alderson 1972, Costin 1975, Allen-Meares – Washington – Welsh 1986), melyek elhelyezték az iskolai szociális munkást a közösségi viszonyrendszerben, meghatározták feladataikat, szolgáltatási utakat jelöltek ki, előkészítették a nemzetközi szakmai protokoll kidolgozásának folyamatát is.

A XX. század végén a Németországban megjelenő közvetítői, úgynevezett híd-szerepkör fontosságára irányítják a figyelmet a „komplex és dinamikus posztmodern ökológiai modellek”, melyek a segítő és környezetének erősségeire építenek, a gyermeki és közösségi reziliencia fejlesztésére utalnak és egyre inkább hangsúlyozzák az interprofesszionális együttműködésnek, az intézményi keretek bővítésének, a célzott szakemberképzésnek és utánpótlásnak szükségességét. A Szociális Munka Globális Definíciója (2014) és a nemzetközi iskolai szociális munka meghatározások tartalmi elemeinek jól érthető és logikus rendszerezésével a tanulmány írója hangsúlyozza „a szociális és pedagógiai tevékenység határainak és kapcsolatainak fontosságát” is. A humán ökológiai megközelítéshez igazodó 2/2018. (I.18.) EMMI rendeletben célként fogalmazódik meg, hogy a gyermekek-családok és az iskola közelebb kerüljön egymáshoz. A szociális munka klasszikus értelmezéséhez köthető kontrolláló, szankcionáló, büntető, adott esetben minősítő funkciója helyett pedig a nehéz helyzetekből pozitív irányt, fejlődési utat mutató támogató segítség kerüljön előtérbe. Az intézmény életét meghatározó kölcsönösségi és visszaható folyamatokban minden szereplő érdekeinek és jogainak tiszteletben tartása mellett, erőszakmentesen az iskolai szociális munkás a „segítés eszközeivel dolgozik, a hatósági és rendészeti” teendőket pedig az illetékes társszakmák képviselői felé delegálja (Budai 2021:16).

Az említett kompetenciahatár kijelölése mellett, a tanulmányban olvasható „határterületi szak/speciális szociális munka” értelmezési keretből eredeztethető egyéb kompetenciahatárok felismerésére és szem előtt tartására való képesség fontosságát is láttatja a szerző, hiszen ezek befolyással bírnak a segítő tevékenységek eredményességére és hatékonyságára. Az írásban közölt széleskörű elméleti megalapozottságot mutató, könnyen érthető és a gyakorlati munkát segítő táblázatok nagy mértékben támogatják a szakembereket egyéni tevékenységeik rendszerezésekor, kompetenciahatáraik átgondolásakor és a mozgósítható erőforrások kihasználását szolgáló interprofesszionális teamek szervezésekor. A tanulmánynak kiemelt jelentősége lehet a szakmai identitás formálásában és a szakmai munkavégzés tudatosabb tervezésének elősegítésében is, hiszen a választott szakma múltját, történeti alakulását, a jelen nehézségeit, a jövő kihívásait értő iskolai szociális munkás képessé válhat egyéni kudarcainak kezelésére a szociális munka értékrendszerének képviselőjével, sokat tehet a teamek, hálózatok szervezésével és irányításával azért, hogy az iskolai légkör és környezet pozitívabb, szociálisan érzékenyebb és biztonságosabb (erőszakmentes) lehessen.

Bányai Emőke „A korai iskolaelhagyás megelőzése a szociális munka eszközeivel” című tanulmányában a posztindusztriális társadalmakra jellemző jelenség, a korai iskolaelhagyás oktatási (ESL) és munkaerőpiaci (NEET) meghatározásakor egyéni és társadalmi érdekként határozza meg a munkaerőpiaci szempontból irreleváns alacsony iskolai végzettségekkel szembeni küzdelmet, az iskolai lemorzsolódást, ifjúsági munkanélküliséget mérséklő stratégiák kidolgozását és végrehajtását. A tanulmány szemléletesen összegzi a témával foglalkozó nemzetközi kutatási projektek legfontosabb eredményeit, vázolja a hazai szakpolitikai törekvéseket is. A szerző egy eset bemutatásával érzékelteti a szociális munka eszköztárának alkalmazásában rejlő lehetőségeket a korai iskolaelhagyás elleni prevencióban. A kilenc ország stratégiáit feldolgozó kutatási projekt ismertetésével a tanulmány jól láttatja a jelenség értelmezésének sokszínűségét, a mikro, mezo és makro szinteket, melyek akár a megelőzésről,

akár a kezeléstről van szó, elkerülhetetlen kiindulópontul szolgálnak a segítő szakember számára.

Akkor, amikor a hétköznapi segítő tevékenységükkel, célzott intervenciókkal képessé válnak arra, hogy felismerjék a korai jeleket, megállítják a korai iskolaelhagyást eredményező fokozatos eltávolodást, sikert könyvelhetnek el. A figyelmeztető jelek felismerésének fontosságán túl a szerző a tanulmányban felvonultatja azokat az egyéni és speciális támogatási formákat, programokat, elérési utakat (outreach tevékenységeket), melyekkel hatékonyan megelőzhető és visszafordítható az akár több generációt is érintő lemorzsolódás. Professzionális segítséggel jól vezethető át a fiatal a köznevelési intézményrendszer magasabb szintjeire és a befogadó programok sikeres kompetencia- és attitűdök formáló hatásával végül sikeresen integrálhatók a fiatalok a munkaerőpiacra. Adamecz és munkatársai (2014) által végzett átfogó hazai kutatás eredményeire hivatkozik a szerző, amikor rámutat a téma oktatás-szociál-, foglalkoztatáspolitikai, és egészségügyi relevanciájára mellett a közgazdasági aspektusokra is, a korai iskolaelhagyásnak, a lemorzsolódásnak az ország gazdasági versenyképességével való összefüggésének értelmezésekor. A tanulmányban ismertetett stratégiák, hazai kutatások, helyzetelemzések és a Köznevelésért Felelős Államtitkárság 2016-ban kidolgozott Cselekvési terve szerint az elöregedő társadalmak demográfiai folyamatainak eredményeképpen nő a felsőfokú-/szakképzetségük iránti igény, ezáltal az iskolai szociális munkának fontos szerepe van a korai iskolaelhagyás csökkentésében.

A tanulmányból az intenzív családmegtartó szolgáltatások eredményes működtetésének kedvező hatásait ismerhetik meg az iskolai szociális munkások, amikor egy konkrét eset ismertetésén keresztül kapnak betekintést az elsősorban krízisben lévő kisgyermekes családokat célzó, a gyermek családból történő kiemelését megelőzendő intenzív családmegtartó szolgáltatás hatékony működtetésébe. A több éven átívelő eset ismertetésével a szerző érzékelteti a szakmai kihívást, amely a „szint-lépéseknél” a segítői nyitottság fenntartásával, az esetszál vezetésével kapcsolatos. A kihívásokkal szembeni hatékony megküzdés eredményeképpen a bemutatott folyamatba ágyazott módszerrel a szakember hosszútávon képes kifejteni kliensei körében az életésélyeket növelő hatásokat.

A tematikus szám elméleti megalapozást biztosító szintetizáló írásait követő tanulmányok *Tanító Zsófia*: „Egy iskolai szociálismunka-csapat szubjektív története” című írás az interprofesszionális team gyakorlati működéséről mutat be „jó-gyakorlat” mintát, a kilenc éven keresztül egy komplex iskolacentrumhoz kötődő *Segítők* elnevezésű támogató szolgálat, csoport retrospektív szemléletű bemutatásával. *Boros Julianna*: „Lehetőségek vagy kötelezettségek? A köznevelési intézményekben dolgozó szociális munkások továbbképzése” címmel szereplő dolgozat a képzések, továbbképzések szakmai identitásformáló jelentőségét a szerző kutatási eredményei támasztják alá. A tanulmányból a professzionalizáció útján a képzések jelentőségén túl tanulási utakról, lehetőségeikről és kötelezettségeikről is pontos képet kaphatnak az óvodai, iskolai szociális segítők.

A „Mappa” rovat tanulmányai a mássággal élő, a kisebbségben élő gyermekek segítésének gyakorlatára fókuszálnak, a segítők szerepeit, munkavégzésükhöz kapcsolódó dilemmáikat tárgyalják a gyakorlatban preventív tevékenységet végző segítők aspektusából. *Bozó-Kutyifa Eszter*: „Vendég a háznál– Az óvodai és iskolai szociális segítő szerepe és dilemmái” című

írásában kiemeli, hogy az önismeret mellett a többségitől eltérő kultúrák és a vallások ismerete elengedhetetlen a szükségletorientált szolgáltatás megfelelő minőségű biztosításakor. *Csobán Marianna* kvalitatív kutatási adatainak elemzését teszi meg a „*Roma gyerekek integrációja a B-i általános iskolákban*” című tanulmányában, utalva a roma tanulók esélyegyenlőségét, integrációját segítő iskolai szociális munkában rejlő lehetőségekre, melyek a vizsgált település köznevelési intézményein túl is „jó-gyakorlatként” szolgálhatnak más intézményi segítők, gyermekvédelmi szakemberek számára is, szerepet játszhatnak a tanulókkal szembeni előítéletes attitűdök, sztereotípiákon nyugvó gondolkodás és viszonyulás mérséklésében, átfordításában.

Mayor Nikolett: „*A különleges bánásmódot igénylő gyermekek helyzete a közoktatásban és az óvodai-iskolai szociális segítő feladatai ezzel összefüggésben*” című írásának értékes elméleti összefoglalójával kiválóan mutatja be a posztmodern társadalmi folyamatok következtében megváltozott társadalmi, családi színterekhez kötődő egyéni és csoportos diszfunkciókat, a korrekciós területeket. A szerző jól érzékelteti az esetek háttértényezőinek polikauzalitását, a komplex szemléletmód és pontos diagnosztika szükségességét és a szociális segítő által a különleges bánásmódot igénylő gyermekek segítésében az érzelmi készségek fejlesztésének, a szociális kompetencia, szociabilitási szint növelésének fontosságát. A tanulmányban olvasható eredmények értelmében mindezek bullying prevencióként is szolgálhatnak, hiszen a szerző által közölt adatok szerint a vizsgálati célcsoport kettős (bully-victim) érintettsége igen magas, elérheti a 30%-ot is.

Máté Zsolt – Gergál Tímea: „*Az iskolai szociális munka gyakorlata. A prevenció munkáról*” című írása a rovat jól illesztett zárótanulmánya, mely az eddig bemutatott munkákban láttatott problémák, feladatok, jelenségek, dilemmák kezeléséhez és a megelőzéshez ad elméleti megalapozottságú gyakorlati fogódzókat.

A tematikus szám „*Műhely*” rovat munkáit, gyakorlati fókuszú tanulmányait kiválóan felvezető inspiráló írás útmutatóul szolgálhat az iskolai prevenció programok fejlesztésének tervezési szakaszában éppúgy, mint a megvalósítás során a csoportos tréningek, foglalkozások vezetése során felmerülő kérdések, esetleges kezdeti bizonytalanságok leküzdésekor.

Az itt megjelenő írások a hazai óvodai, iskolai szociális segítés, iskolai szociális munka gyakorlati programjainak gyöngyszemeiként minősíthetők. A színvonalas módszertani írásokkal a szerkesztők és a szerzők „felteszik az i-re a pontot”, tovább fokozzák az inspirációt, motivációt, kreativitásra és innovatív megoldások alkalmazására bátorítanak a sikeresen megvalósított izgalmas programok bemutatásával.

Pataki Éva: „*A csoportmunka alkalmazása az óvodai, iskolai szociális munkában. Programok, kezdeményezések Zuglóban*” című munkájában a szolgáltatás bevezetéséhez és a feltételrendszerekhez köthető nehézségek tényszerű közlésén túl, szemléletesen írja le a hétköznapi kötöttségek ellenére is a sikeres megvalósítás, működés kulcsfontosságú tényezőit: „*elhivatott szakemberek, hozzáértő, képzett és hiteles csoportvezető, stábmunka forma, amely során az értékek összeadódnak, melynek eredménye a kreativitás és alkotó aktivitás.*”

Az együttműködést elősegítő *world-café* módszer ismerhető meg *Pintér Bálint – Valkony Kinga*: „*Szaktám találkozása: ismerkedés és együttműködés csoportmódszerekkel*” című

írásából, mely elősegíti az együttműködésen alapuló kreatív gondolkodást, beszélgetést azt a folyamatot, amelyben a résztvevők gondolatai összefüggésbe kerülnek. A szerzők ismertetése szerint az interaktív módszerrel az információátadás élményközpontúsága miatt hatékonyabb az ismeretek beépülése és a készségszintű fejlődés (nyitottság, elfogadás, együttműködés), azonban ennek mértéke csoportonként eltérő lehet, amely a csoportvezetők rugalmasságának fontosságára hívja fel a figyelmet.

Boda Krisztina: „*Jelszó: Bolyhos Nyuszi*” című munkájából egy osztályközösséggel és pedagógusukkal végzett *érzékenyítő foglalkozás-sorozat* kereteiről kap képet az olvasó. Az *érzelem-megélés – kifejezés sokféleségére irányuló érzékenyítő program* tematikus ismertetésén túl az írás további hozzáadott értéke a jól behatárolható felelősségi köröknek, kereteknek a tervezési szakaszban megvalósuló egyértelművé tétele, kijelölése.

A gamifikáció elméletére építő szabadulószoza analógiájára alkotott programot *Boda Krisztina és Hajdú Szilárd* mutatják be a „*Mr. Gordon „be-szabaduló” szoba*” című írásukban. Az egyedi és a helyi sajátosságokhoz igazodó, az elérhető erőforrásokat professzionálisan működtető program lehetőséget biztosít a megismerésen túl az *elfogadásra és a kommunikációs, mentalizációs és logikai képességek fejlesztésére* is, továbbá látens funkciójaként említhető, hogy *elősegíti a köznevelési intézményekben dolgozó segítők gyorsabb beilleszkedését és kedvező megítélését.*

Németh Márta – Reszler Boglárka: „*Az óvodai és iskolai szociális munka és a művészet- és meseterápiás foglalkozások összekapcsolhatóságáról*” írnak. Két gyakorló, hivatását magas szinten művelő óvodai, iskolai szociális segítő szakember tollából az *egyéni művészetterápiás módszerek önismeretfejlesztő és öngyógyító hatásáról* olvashatunk. A szerzők jól meghatározzák és megérttetik a bemutatott módszerek alkalmazhatóságát, jó gyakorlatot kínálnak arra, hogy miként nyitható meg, vezethető a serdülő a teljesítmény-/érdeklődésalapú középiskolások zárt csoportjaiban akár önmagukhoz utat találni, akár tabu-témákhoz hozzáférni, korábbi traumatizáló életesemények élményeit feldolgozni.

Nemzetközi gyakorlatban és hazánkban is több évtizedes múltja van a videotrénings módszer alkalmazásának a családokkal foglalkozó szakemberek körében. *Veres-Kovács Petra* ismerteti a *videotrénings* módszertani háttérét és azokat az egészséges személyiségfejlődést támogató technikákat, melyekkel a *szülő-gyermek közötti kötődés, elfogadás, empátia, bizalom és elismerés* felszínre hozható, elősegíthető, fejleszthető, a program köznevelési szintéren való adaptációjának lehetőségét az óvodai, iskolai szociális segítő kreativitására, fantáziájára bízva.

Az átfogó, témájában szerteágazó, felépítését tekintve logikusan építkező tematikus szám jó szívvel ajánlható minden köznevelési intézményben dolgozó szakembernek, az óvodai, iskolai szociális segítőknél, szociális munkásokon túl a pedagógusoknak, társszakmák képviselőinek egyaránt. Kiváló lehetőség az éppen tanulmányaikat folytató felsőfokú szociális, gyermekvédelmi, pedagógiai végzettséget szerző leendő szakemberek számára is szakmai ismereteik megalapozásához, szemléletmódjuk formálódásához.